ТЕАТРОН

178
179

часопис за позоришну уметност

Културно наслеђе Србије

СЕПАРАТ

Драгомир Брзак

Колера

МУЗЕЈ ПОЗОРИШНЕ УМЕТНОСТИ СРБИЈЕ
БИБЛИОТЕКА
БЕОГРАД

Драгомир Брзак

КОЛЕРА

шала у једној радњи

Приредио, студију и коментаре написао
Александар Пејчић

О ИЗДАЊУ КОМЕДИЈЕ *КОЛЕРА* ДРАГОМИРА БРЗАКА

Пред читаоцима је критичко издање комедије *Колера* Драгомира Брзака (1852-1904) која до сад није штампана. У претходном колу *Драмске баштине I-V* (2014) објављено је пет Брзакових драма. Накнадно сам дошао и до аутографа једночинке *Колера* сачуване међу рукописном заоставштином Бране Цветковића у Музеју позоришне уметности Србије (инв. бр. 238). Ово издање прикључује се већ приређеним драмама, али начин решавања текстолошких питања унеколико је промењен. Наиме, у издању *Драмске баштине* варијанте су навођене у основном тексту, у фуснотама, дакле, без посебног одељка у апарату издања. Међутим, с обзиром на формат и расположивост простора часописног издања, у критичком апарату, овом приликом, дате су варијанте текста у посебном одељку (издвојене су све измене вршене Брзаковом руком). Наведена је појава, лик и број странице, затим минимални контекст из основног/коначног текста, а у фусноти претходна варијанта да се читалац лакше снађе и упореди природу измена. Након основног, критички успостављеног текста комедије, следи *Речник мање познатих речи*, а потом текстолошке напомене (*Рукопис комедије Колера*), *Правопис, Варијанте*, затим студије *Скрајнути комедиограф*, *Комички пресек београдског живота* и, на крају, *Изабрана литература*.

Једночинка *Колера* имала је своју праизведбу у Народном позоришту 16. 9. 1883. године у режији реномираног глумца (и писца гласовите драме *Немања*) Милоша Цветића. Премијера у *Орфеуму*, према белешци у адаптацији Бране Цветковића, била је 7. 4. 1901. А други пут изведена је, такође у Орфеуму, у кафани Таково, 9. 7. 1911.

А.П.

ЛИЦА

Петровић, богат трговац
Милка, његова ћерка
Ћир Трајко, предузимач грађевина
Анастасија, његова жена
Сава Мариновић, Мата Сретеновић, трговци из унутрашњости
Јован, доктор
Мића, секретар, његов пријатељ

Догађа се у Београду.

ПОЈАВА ПРВА

Једна улица. У дну велика двокатница. На зиду поред врата виси велика жута табла са натписом: „Овде влада заразна болест итд."

Јован

(*Долази тужан и замишљен; иде полако, па опет застане.*)
Дакле ће и то да се сврши! Па, лепо. Стегнућу срце па ћу побећи из ове тужне вароши, у којој су ми најлепше наде са'рањене. Хтедох и ја да опробам сладости мирна живота; хтедох да се уверим да ли сам баш сасвим осуђен на муке и несреће и - уверих се. Таква ми је талија! Несрећан сам се родио, па ћу несрећно и свршити. - Само ми је жао оног дивног девојчета, моје слатке Милке, што ће због тог проклетог рачуна свога оца бити несрећна целог свог живота. А она је због своје благости и доброте лепшу срећу заслужила. Сирота, сирота, моја Милчице! (*Уздише и полази даље Улицом жалостивом.*)

ПОЈАВА ДРУГА

(*Мића долази са противне стране улице и пресрета Јована.*)

Мића и Јован.

Мића

О, гле! Здраво, Јоцо!

Јован

(*Тргне се.*) О, Мићо! Како си?

Мића

Хвала Богу, добро? А откуд ти, вере ти?

Јован

Од мојих болесника.

Мића

Па куда ћеш?

Јован

Не знам ни сâм. Идем на Калимејдан.

Мића

А што си тако сетан, невесео као да си акционар Српске банке?

Јован

Окај ме се! Теби је вазда до шале. Може човек и поред сербез живота имати покаткад жалосних тренутака.

Мића

Та оно, тако је! Имаш и ти право! Али ја сам у том погледу прави философ. Увек сам ти са мојим стањем у потпуном споразуму. Ако имам - добро је; а ако немам, даће Бог боље. Какви тешки тренуци, какве трице! 'Ајдемоте ми, пријатељу, код Гавре на чашу *Врабецовог пива*. Да чујеш само ону нову салонску музику. Исто као на вашару код палилулске цркве о Маркову-дне. Па бубањ, па добош! Али, сто му мука, ти ми нешто врло „подозрително" изгледаш! Хе-хее! Којешта! Pereat tristitia! Тако млад, леп, паметан, независтан, па још лекар коме је цео свет отворен и при свем том бити несрећан - опрости, али то баш никако не разумем! (*Пљесене се рукама.*) Гле, молим те! Баш сам глуп као гарнизона чизма! (*Прилази Јови и дрма га за рукав.*) А да не буде ту каквога „замјешателства" због оних сомотских (*Показује прстом позади на ону велику кућу.*) очију лепе Милчице?! Хеееe! Но, но, не џапај се, но ми искрено признај, јер ћу се иначе, вере ми, наљутити. Дакле?...

Јован

(*Нестрпљиво.*) Та остави ме већ једном! Ти друго ништа и не знаш, до само да тераш комедију. Забрбљао си ту као каква пиљарица! (*Оће да иде.*)

Мића

(*Заустављa га.*) О-хо! Нисмо се тако погодили! Чекни ти мало, голубе! Ја, иако сам брбљив, као што си изволео рећи, опет ти могу са каквим пријатељским саветом користити. Рекох ти да сам философ, али то ми ништа не смета да будем и твој пријатељ, као што у ствари и јесам. (*Шапуће.*) А-ха! Ту ли дакле боли! (*Љутито.*) Знам да си, да простиш, луд, па би могао још и какву лудорију учинити. Еле, на среду са тим твојим „нешчастијем", јер ћу иначе направити такву ларму овде на улици, да ћемо сутра оба доћи у *Полицијски гласник*, па ће пуцати брука по Београду. Еле?...

Јован

(*Отима се.*) Ја ти велим: остави ме на миру; јер, право да ти кажем, и кад бих хтео коме да се јадам, да бих тражио озбиљнијега човека од тебе... Пусти ме да идем, иначе ће свет мислити да смо пијани гурајући се овде по улици.

Мића

Јок, славе ми, јок! Док год ми не речеш узок твога нерасположења, нећемо се мрднути одавде. Шта?! Зар ја тебе таквога да пустим! (*Стане озбиљно преда њ.*) Кад ти нећеш да си искрен наспрам мене, оно ја ћу онда отпочети исповест. (*Озбиљно.*) Дакле, ти волиш Милку Петровићеву? То већ знам. А сад одговарај на моја питања.

Јован

(*Мало у забуни.*) Ја - ја - па шта да ти одговарам?

Мића

(*Као и пре.*) Шта је с њом?

Јован

Није ништа.

Мића

(*Љутито.*) Којешта! Нисам тако мислио! - Дакле, сад ми лепо испричај, шта је у ствари са том љубављу, јер ја видим на теби да је ту госпођица Мезимис своје шапе умешала? - Да је у твојој љубави Statust quo, онда ти не би био тако скандалозно жалостан и ја не бих тражио да ми се исповедаш, јер нисам радознао, иако бих, можда, као твој пријатељ, имао права на ту исповест; али почем видим да с тобом нису чиста посла, то сада тражим да с прам мене искрен будеш и да ми се као твоме другу од детињства изјадаш.

Јован

Ти си досадан, драги Мићо, а поред тога си још и тврдоглав. Пословица вели: паметнији попушта. Дакле, ја попуштам...

Мића

(*Упада му у реч.*) Ја ти честитам и - слушам.

Јован

Али, пре свега, дозволи ми, да ово није место за овак'е деликатне исповести, а нарочито још пред Милкином кућом. Стога би могли да се склонимо одавде.

Мића

Не, не, баш овде на лицу места хоћу да те саслушам. Уосталом, не бој се да ће нас Милка видети с прозора, јер није код куће. Ја сам је срео у Кнез Михајловој улици... Ми овде изгледамо као два човека, који се нешто врло озбиљно разговарају. Молим те, прећимо на ствар.

Јован

Кад хоћеш, нека буде... Ти знаш да се ја с Милком волим већ неколико година?

Мића

Знам.

Јован

Ти знаш да сам је просио у оца, а он се не да ни осолити, наводећи да је још млада?

Мића

Знам. Стара песма.

Јован

Наравно, стара песма или боље рећи: леп изговор да се просилац онако на фини начин одбије. Милка ми је толико пута говорила: да њезин отац јако мрзи на докторе, називајући их шинтерима, па можда ме је и због тога одбио - Е, али су се сада ситуације измениле. Милка је одједанпут остарила, и отац је сада удаје за једнога сома, за једнога као ноћ глупога ћифту из унутрашњости.

Мића

(*Изненађено.*) Е, гле, молим те! Дакле, баш због удаје?

Јован

Нажалост, тако је. Да је то какав бољи човек од мене, не би ми жао било, али овако, просто ми је дошло да одем без трага.

Мића

А она?

Јован

(*Уздишући.*) Она сиротица хоће да пресвисне од туге и јада. Није шала, онако нежна и паметна девојка, а поред тога права кућаница, па да пође за једног медведа, који ће је за годину дана живу из'ести. Е, али знаш, тај је нови младожења муштерија Милкиног оца, има пара, има имања, а господар Петровић, опет, стара џимрија, рачуна да ће његов 'удни капитал, после његове смрти, доћи у сигурне руке, да се неће расточити на којекакве луксузе и беспослице, па му није ни стало до среће његовог јединог детета; само кад је капитал сигуран иако воли своје дете као очи у глави. Да је, којом срећом, Милкина мати жива, она не би дозволила да се њезино јединче просто продаје, оном, оном, ах, не могу више... Тако ми је жао те сироте девојке. (*Спусти жалосно главу.*)

Мића

(*Жалостиво.*) Да, да, имаш право! И јесте за жаљење. Сирота Милка! - Ох, ала су грозни ти очеви, који за љубав новца хоће да продају срећу своје деце! (*Замишљено.*) Да... Да... Тако је то!... Па шта би се ту могло учинити?... Хм! Хм!... (*Брзо.*) Ама, да ли си ти баш потпуно уверен да је та ствар свршена?

Јован

(*Жалостиво.*) Сасвим свршена, мој драги Мићо. Вечерас је, шта више, прстен Милкин. Тај проклети и глупи ћифта данас долази 'амо у Београд са својим кумом, и вечерас ће се свршити испит и прстеновање, а у другу недељу биће свадба. - Луче ми је Милка писала и опростила се са мном занавек. Ах, драги Мићо, то боли, јако боли. (*Уздише.*)

Мића

Но, но, не мораш ти одмах зато слинити као баба. Куражно, пријатељу! Ко зна, можда ће се то још и изменути.

Јован

(*Зачуђено.*) Какве ти то бургије говориш, вере ти! Изменути! Глупост! (*Љутито.*) Разумеш ли ти српски кад ти кажем: да је вечерас прстеновање а у идућу недељу свадба? Ја те молим да ме поштедиш са тим твојим сумњичењем, јер ми иначе изгледа као да са мном шалу збијаш. Ако не умеш или нећеш да поштујеш моју несрећу, а ти ме бар остави на миру. Мени такви саветници не требају. (*Полази.*)

Мића

(*Задржава га.*) Брррр! - Као чегртаљка! Јаваш! Јаваш, младићу! (*На страну.*) Само да ми је што паметно да се сетим!

Јован

А сада је, ваљада, крајње време да ме пустиш да идем својим путем?

Мића

А куда, молићу, ако смемо питати? (*На страну.*) Уф! Ова проклета ћупа ништа паметно да измисли! (*Лупа се по глави.*)

Јован

А шта те се то тиче?!

Мића

(*Увређено и пребацујући.*) Ти си пакостан, докторе!

Јован

Опрости! Можеш замислити како ми је у овом тренутку.

Мића

Знам, знам, но зато ти не мораш твоје пријатеље да вређаш.

Јован

Е, мој Мићо, не дао ти Бог да си сада у мојој кожи! (*Мића уздише.*) А сад, пусти ме да идем, молим те!

Мића

Па баш кад си навалио, нека ти буде. Али дозволићеш да те пратим. (*'Вата га испод руке.*)

Јован

А нашто то?

Мића

Тако ми се проктело.

(*Полазе. Мића уједанпут смотри жуту таблу на кући, па стане нешто премишљајући.*)

Јован

(*Вукући га.*) Но, што си стао?

Мића

(*Мисли.*) Чекај... Чекај... Да... Да. Врло добро!... Ха-ха-ха-ха!

(*Јован га гледа зачуђено.*)

Мића

Откуд она табла на Милкиној кући? (*Показује руком на таблу.*)

Јован

(*Зловољно.*) Шта ти сад паде на памет да то питаш? Једном кирајџији, који у Милкиној кући седи, болују деца од шарлаха, па је јутрос полиција обесила ту таблу.

Мића

(*Трља руке задовољно.*) Врло добро! Врло добро! Ала ће то бити циркус, не роди мати! Ха-ха! (*Скакуће по позорници.*) Охо-о-о-о! (*Уједанпут стане, озбиљно.*) Стој! Ти рече да је Милкин ђувегија глуп?

Јован

(*Љутито.*) Ама, окај ме се једном са тим твојим лакрдијама!

Мића

(*Озбиљно и строго.*) Одговарај! Дакле, велиш да је глуп?

Јован

(*Зловољно.*) Јесте!

Мића

Ама баш глуп?

Јован

Као дорат!

Мића

(*Весело.*) Ха-ха-ха! Као дорат! Тим боље! (*Пружа руку Јовану сасвим достојанствено.*) А сад, драги докторе, ја ти честитам твоју невесту Милку Петровићеву. Радовао бих се из свега срца ако ме примиш: да ти будем ђевер уз девојку! Ходи да се пољубимо овде на

улици пред целим светом.

Јован

(*Отима се и љутито и зачуђено.*) Јеси ли ти полудио! Шта је теби? (*Крсти се.*) О, буди бог с нама, где сам ја данас набелајисао! (*Сасвим љутито.*) Чујеш! Или ме пусти на миру или ћу заборавити на себе, па ма шта било. (*'Оће да иде.*)

Мића

(*'Вата га за руку.*) Е, не иде то тако, мој соколе. Чекај да ти кажем у чему је ствар, па после иди куда ти је драго. Дакле, слушај! (*Шапуће му нешто на уво, смејући се. Јован врти сумњиво главом.*) А-а! Шта велиш?!

Јован

(*Запрепашћено.*) Којешта! Јеси ли ти при себи?

Мића

Сасвим! - Ево, у што хоћеш, ако не буде тако као што ти рекох.

Јован

(*Сумњичи.*) Ама...

Мића

(*Прекида га.*) Пст! Ни речи више! Време нам је кратко. А сад хајд на посао. Нађи Милку, па јој реци у чему је ствар. Окај се ти твога умствовања. Знаш да згодна прилика може много што-шта да учини... Можемо да ударимо овом улицом. Сигурно ћемо Милку где-год срести, јер она је била код оца у дућану. 'Ајд'мо. (*'Вата га под руку.*)

Јован

(*Задржавајући.*) Али чекај, човече, да...

Мића

(*Прекида га.*) Празна клепетања и више ништа. Напред! (*Вуче га.*)

ПОЈАВА ТРЕЋА

(*Милка из споредне кулисе излази на позорницу, идући право кући и гледајући преда се.*)

Јован, Мића, Милка.

Мића

(*Смотрив Милку, радосно се окреће Јовану.*) Врло добро! Баш као наручено! Иди сад, мој драги докторе, па јој укратко све испричај; али брзо, јер господар Петровић може сваки час рупити.
(*Јован се устеже. Мића га гура напред.*)

Јован

Милка!

Милка

(*Зачуђено тргне се и стане.*) Јоване!
(*Јован прилази Милки, рукује се с њом и почну нешто разговарати правећи разне фигуре рукама.*)

Мића

(*Који је напред сам остао подражава њиховом гласу.*) „Милка!", „Јоване!" Уф, ала је то слатко, боже мој. Сад су, мислиш, у седмом небу! Могли би се њи' двоје ту разговарати читав дан, па опет да не кажу све што им је на срцу! Којешта! Жао ми је овога мог доктора, добар је сиромах, али је завезан као врећа. Но, Мићо, ако ти овај план испадне за руком, онда су највећи дипломати прости шуганери наспрам тебе. Причаће се као један уникум шеретлука! Додуше и од Милкине вештине много зависи, али уколико сам је ја познао, отаљаће она своје на потпуно задовољство; а поред тога је још и... (*Отежући.*) Евино колено! Али, (*Лупи се по устима.*) ћути, Мићо, да те не чују даме, јер иначе: биће рата чак до магистрата! (*Осврће се.*) Но, ови ми нешто дуго диване! Ако их види онај стари филистар, онда пропаде све! (*Искашљује се да га они чују. Јован се рукује са Милком и прилази Мићи, а Милка долази до куће и остаје на вратима.*) Но, јеси л' готов, сине Бруте?

Јован

Све јој рекох, као што си хтео, али и она сумња у повољан резултат.

Мића

(*Значајно.*) Ниткоже без грјеха, такмо један Бог!

(*Полазе. Пролазећи поред Милке, скидају шешире. Она им се весело клања и улази у кућу, а они одлазе.*)

Завеса пада.

ПРОМЕНА
ПОЈАВА ЧЕТВРТА

(*Вече. Лепо намештена соба. Насред собе астал са свећама и у чашама ките цвећа. На другом столу до врата послужавник са слатким и водом. До послужавника ибрик с ракијом. С обе стране собе дивани а око стола столице.*)

Милка (*Сама.*)

(*Успрема по соби. Забринута.*) Ах, Боже мој, како ли ће се све то свршити?! Срце ми лупа да искочи из груди!... Да знаш ти, драги Јоване, шта сам ја све претрпела за ово неколико дана! Чудим се како сам још жива! Шта? Зар бих збиља ја била жена тога, тога, уф, тога простака Саве?! Само сам два-три ред с њиме разговарала, па ми се још гади. Но Бог је још добар, па не да праведноме да пропадне!... Баш је добар тај Мића, пријатељ Јовин. Ако буде онако, као што ми Јова данас рече, чини ми се да ћу тога Мићу изгристи као какву пуслицу од радости! Боже благи, ала ће то бити живот! Мој је Јован тако леп па интелигентан човек, а овај Сава: бррр - чисто ми се кожа јежи! Упећу се из све снаге да се та ствар поквари. Додуше, жао ми је мог старог оца, али тако мора да буде. Доцније ћу му све испричати, он ће ми опростити, па ће онда све добро бити. Па и ја сам лепшу срећу заслужила. Нисам ни ја последња од мојих друга, те да будем несрећна целог мога века. Ко не познаје мога оца, мислио би да он једва чека да ме из куће отправи. Али није тако. Он је сиромах стар. Деца му помреше, ја једина остадох, те сад се све боји да њега што не снађе, па где ћу ја онда јадница сама, само'рана! Други би се отац сматрао за срећног да му ћерку запроси један такав доктор, као што је мој слатки Јован. Али он неће ни да чује! Вели: „Шта ће ми тај шинтер у кући!" - Све то чине те проклете паре! Да сам сирота, камо моја лепа срећица, али овако - уф, ала ме нешто стегло у грудима, мислим угушиће ме! То је све од страха. Баш сам ја малодушна! Али - -

ПОЈАВА ПЕТА

(*Петровић улази.*)
Милка, Петровић.

Петровић

Мицо душо, јеси ли већ готова?

Милка

Јесам, тата.

Петровић

Добро! Добро! (*За себе.*) Изгледа ми већ сасвим мирна и прибрана. Е-хе! Казао сам ја да ће тако бити. Човек је оно, брате, човек! Живиће код њега као бубрег у лоју. (*Гласно.*) Сад ће доћи зет Сава са својим кумом Матом. Звао сам и кум Трајка. Знаш, он те је крстио, па је у реду да буде при испиту. И г. попа ће доћи. Они ће сви код нас вечерати. Само ми ти буди паметна, па ће све добро бити. Ти ћеш лепо послужити госте; па онда са кумом Анастасијом сести у један крај док г. попа не дође. Е, да је моја покојна Јеца жива, она би сада скакала од радости, а овако нека ти кума Анастасија буде место мајке. - Јеси ли спремила мастило и 'артије за г. попу?

Милка

А зар и то треба, тата?

Петровић

Наравно да треба. Г. попа ваља да напише испит.

Милка

Добро, спремићу, тата.

(*Неко куца на вратима.*)

Петровић

Слободно!

ПОЈАВА ШЕСТА

(*Улази Ћир Трајко, за њим Анастасија.*)

Ћир Трајко

Добар вечер, куме! 'Арно ли си? Убаво ли си? (*Рукује се с Петровићем.*)

Петровић

Добро вече, куме! Хвала Богу, добро је!

Анастасија

Добар вечер! (*Рукује се с Петровићем. Милка је пољуби у руку а она њу у образ.*)

Ћир Трајко

Кумче, бре! Што правиш? (*Милка га пољуби у руку а он њу у образ.*) Е, нек је са срећу, дабогда! (*Петровићу.*) Море, куме! Ово моје кумче коџа ми ти девојчиње искочило! Ехе-хе! (*Милује је по образу.*)
(*Седају на диван.*)

Петровић

Расту деца, куме. Ето, ко би мислио да је већ седамнаест година прошло од оног јутра кад те сретох на сокаку и кад те позвах да ми крстиш моју Мицу. Знаш, куме, много су ми деца умирала, па ми рекоше да променим кума, па да окумим првога кога на сокаку сретнем, и тако ја наиђох на тебе, па као што видиш, хвала Богу, добро је!

Ћир Трајко

(*Смеје се.*) Ако ће, куме. Ехе! Помлого сум ти ја батлија човек. Ама де-де! Сег сум остареа, па не идет тако кол'ко от дандавар! Кад сум био унак, бех младићот еден па еден! Па што бех џумбуслија, леле брате! Ама, беше! Тебе те питам, мајка Тасо, не'е л' тако?

Анастасија

(*Као застиђено.*) Мори, батали, баја Трајче!

Ћир Трајко

(*Смеје се.*) Ехе-хе-хе! Шчо да баталим? Сег ми је мене еписи бир! Мене ми није жао ама ич. (*Откине палцем о зуб.*) Сум живеа како цар у Стамбул. При нама на вилает, при мога татка беше све шчо ти срце сака. Сирење у подрум, париње у џеп, а пилежот све се врцкат по двориште, а ја сербезлија, па ми беше дибидуз тука. У ћемерот се буткају бешлуци као џевизавла, сакам да биднем арч-пара, ама јок! Немат меана, немат тија балови, тија жу-жу-фру-бу, тија комендија, ич немат. А девојчиње? (*Звизне.*) Мâни! Кад одат на чучур да носат вода, оне одат како тичиње, ич немат овај шејтанлак што га викат мода. Еден сукманов али брез опашката, едно либаде и више нишчо! Млого је убаво при нама! Ехе-хе-хе!

Петровић

Имаш право, куме. Али шта ћеш? Друго време, други људи. Како други, тако мораш и ти.

Ћир Трајко

Како морат? Јок, бога ми! Живим како ми се мене сака. Не фрлам париње брез 'есап. Еден капутот, мало сирење, мало празни лук па (*Звизне.*) и сит и обучен! Море, не 'арчи париње, куме, ер је млого чурук време. Ви'ш што се прават на тија политика! Блгари тражат њино, Грчиње њино, Швабат њино, Инђилиз њино, а мија сме тука ки при Богу дип голанферија. Море ће да бидне една велика комендија (*Звизне.*), ама ак! А

Москов? (*Звизне.*) Леле, бре! Ће да викнет: „Овам', бре, вија, пезевенци! Па овам', жене киселе!" Ће не потепа ки мачке! Знам ја това работа.

Петровић

Оно, тако је, куме; али тек, тек не иде ништа ван света. (*Милки.*) Мицо душо, послужи кума и куму.

Милка

(*Устаје и служи прво Анастасију па онда Ћир Трајка.*) Извол'те!

Анастасија

(*Послужује се.*)

Милка

Наздравље!

Ћир Трајко

(*Послужује се.*) Е, фала, фала, кумче!
(*Милка излази у другу собу и уноси кафу. За то време Петровић пали цигару Ћир Трајку.*)

Ћир Трајко

(*Попив' каву, пребаци ногу преко ноге и пуши.*) Како идет работа, куме? Има л' посо, нема ли?

Петровић

Богами, врло слабо, куме. Од пре, и боже помози, али сад баш никако! Нема свет пара, шта ли је - -

Ћир Трајко

(*Врти главом.*) Немат, 'Риста ми, немат! И ја имам на куде мене голема кубурата. Сака свет да му мукте правам квартирот. Јок ја! Ајлук по'арчи млого париње. 'Едно малечко шуленце па искара на 6. гроша за ден. А мајстори? (*Звизне.*) Батали! Иште да им от моја кожа наклавам капиталот за сва њина живина на вилает. Јок! Не идет ципела на та нога. Чувам ја париње за мене ме и моју живину. - - А 'де је мој кум Сава?

Петровић

Он ће сад одмах доћи са његовим кумом. Знаш, младожења је, па треба мало да се накити.

Ћир Трајко

(*Смеје се.*) Јес', јес', оно и време му је да се курдисува у уједурисува. Кажу да је поаран и ћефлија човек?

Петровић

Врло је добар младић.

Ћир Трајко

А при коме је на квартирот?

Петровић

У „Македонији".

Ћир Трајко

А-ха! При Баја Кочу? Ако ће.

(*Неко куца на вратима.*) Ете-га! Сег ће да улезне. (*Анастасији.*) Мајка Таso! Пази на мене ме.

Петровић

Слободно!

ПОЈАВА СЕДМА

(*Улази Сава Мариновић и Мата Сретеновић.*)
(*Сава има црн капут, испод капута везен јелек, отворене боје панталоне и црвену мараму на врату. На глави фес, а за капут прикачена велика кита цвећа. Мата: обичне турске 'аљине са плитким ципелама и везеним чарапама. И он је накићен цвећем.*)
Петровић, Милка, Ћир Трајко, Анастасија, Сава и Мата.

Сава

Добро вече! Јесте ли ради, то јест, гостију?

МУЗЕЈ ПОЗОРИШНЕ УМЕТНОСТИ СРБИЈЕ
БИБЛИОТЕКА
БЕОГРАД

Мата

Добар вечер.

(*Рукују се обојица са свима редом. Сава брише и отреса руке.*)

Петровић

Добро вече! Добро вече! Молим, молим; извол'те заузети места.

Сава

(*Петровићу.*) Па како сте још'те, на прилику? (*Извади велику шарену мараму и отреса место где ће да седне. За цело време ове сцене Сава је врло немиран.*)

Петровић

Хвала Богу, добро. А познајеш ли, зете, овог пријатеља овде? (*Показује на Трајка.*) То је Мицин кум ћир Трајко.

Сава

(*Салутира руком и мрдне главом на Ћир Трајка.*) Гле, молим те! Како сте, на прилику?

Ћир Трајко

(*Смеје се.*) Кô сирома човек из турско. Да ни си жив, куме.

Сава

Нека, хвала Богу, на прилику. (*На страну.*) Ху, ала ми овде, то јест, нешто мирише на камвор.

Петровић

(*Руком на Анастасију.*) А оно му је домаћица.
(*Сава опет салутира и мрдне главом а Анастасија устане па се глупо поклони.*)

Сава

А ово овде, на прилику, опет је мој кум. (*Показује на Мату.*) Ваљан човек, на прилику.

Мата

(*Салутира и климне главом.*) Слабо, богами.

(*Сви се клањају.*)

Сава

Па, тасте, јесте ли ви, на прилику, све приправили, што се, то јест, на пример, односи на наш посао? Само да похитамо. (*Врпољи се.*)

Петровић

Јесте, зете, све је у свом реду. Само да дође г. попа, па одмах можемо свршити.

Сава

Оно, што се тиче, на прилику, мени ми није до 'итања, али ка̑ велим: што пре - то боље.

(*Глупо се смеје. Мата се смеје.*)

Ћир Трајко

(*Смеје се.*) Това ти је поаран диван, куме, бре! Сег је четр'ес' года по овамо кад сум се женија са туј мајка Тасу. (*Главом покаже на Анастасију.*) Ама, што сум градио еден зијафет, еден џумбус и калабалук, еште се по денеске причуват по Тетова. Леле, бре! Ама сум био еден по еден. Тебе те питам, мајка Тасо, не'е л' тако? А?

Анастасија

(*Стидљиво.*) Мори, баја Трајче, ти баш зорли причуваш от срамоцко! Сакаш да не искараш из дом!

Петровић

Па имаш право, зете. И ја сам тога мнения. А, право да вам кажем, стар сам, па једва чекам да видим ово моје јединче окућено.

Сава

Тако је, богами. Због, што се тиче, на прилику, кад је човек стар, што кажу, треба да је на свашта готов. (*Мати на страну.*) Море, куме, ја седим као на игла-

ма, на прилику. Баш сам лепо видео спрам фењера ону жуту, на прилику, таблу код врата и прочитао: „Овде влада заразна болест". Знаш, онај господин што је, то јест, данас, на прилику, с нама разговарао, право је казао. Мора бити овде некога ђавола у кући, на прилику.

Мата

(*На страну.*) Слабо, богами, куме.

Петровић

Ама, зете, теби као да нешто фали? Нешто си се јако узврпољио?

Сава

(*И не слуша што му Петровић говори; Мати на страну.*) Чујеш, куме. Овде нису чиста, на прилику, посла. Ви'ш, како су сви подмакли под очима. Нисам ја луд да овде изгубим, на прилику, мој живот. 'Оћу да питам, то јест, мог таста, па пукло куд пукло.

Мата

(*На страну.*) Слабо, богами.

Сава

(*Петровићу.*) 'Оди, тасте, да те нешто, на прилику, запитам. (*Одлази с Петровићем на страну. Овај хоће да га у'вати за руку, али Сава уклања се.*) Оно, што се тиче, на прилику, тасте, ја сам видео пред вратима ону жуту таблу, па, знаш, на прилику...

Петровић

(*На страну.*) А тај ли је посао! (*Сави.*) Знаш, зете, деца једног мог кирајџије болују од шарлаха, па је полиција приковала ту таблу.

Сава

(*Уклања се од Петровића. Страшљиво.*) Јок, јок, тасте. Нисам ја луд, на прилику. Но добро би било, да ми, то јест, свршимо брзо овај посао, па после одмах да мет'емо, на прилику, Милку на кâд!

Петровић

Бог с тобом, зете! Какав те кâд спопао?! Ја ти кажем у чему је ствар. Немој да градиш бруку без невоље.

Сава

(*Све страшљивије.*) Ама, батали ти, то јест, то твоје увијање. Ја што ти кажем, тако ће бити, на прилику.

Петровић

(*На страну љутито.*) Ох, што нема ваздан тога г. попе. Овај, какав је, може још комедију направити. (*Сави.*) Чујеш, зете, окај се ти ћорава посла. Чекни мало док дође г. попа, па је све у свом реду.

Сава

(*Страшљиво.*) Ама, док дође попа, могу ја овде липсати, на прилику, кâ пас. Ја ћу сад да обележим ђевојку, а сутра, то јест, може бити испит и то код мене у кавани где сам, на прилику, с квартиром. Али пре тога, на прилику, ударићемо девојку на кâд и то на сâм глогов дим. (*Стреса се.*) Ууу, чисто ми се, то јест, кожа језди!

Петровић

(*Љутито.*) Ти си, вере ми, понешен па упуштен. Да сам ја знао да си ти так'а страшљивица, не бих те, вера и Бог, никада у кућу пустио. Иди седи тамо, па причекај још мало, а немој се ту заносити као да ти ђаволи кожу деру.

Сава

(*Као и пре.*) Море, остави се ти тога. Ја чисто осећам како сам се, то јест, сав о'ладио, на прилику! Е-е, не превари ти! Читао сам ја то, на прилику, читао. (*Осврће се страшљиво око себе.*) Знамо ми сви шта је, то јест, на прилику, 'амо код вас у Београду. Море, ја сваки дан читам, на прилику, новине. Богами, новине-е. (*Меће мараму на нос.*)

(*За време целог овог разговора Мата разговара с Ћир Трајком, а Анастасија спрема с Милком послужење и сипа ракију у чаше.*)

Милка

(*На страну, гледећи на Петровића и Саву.*) Сад мислим да је крајње време. Овај глупак мора бити да с татом сада о табли говори; Јован је зацело погодио. И ја да се за так'ог глупак‹а›[1] удам? Никада! Ох, сва дрктим. Само одважно, у име Бога. Тата, опрости ми!

Сава

(*Страшљиво.*) Дакле, тасте, због што се тиче, на прилику, 'оћемо ли отпочети, то јест, наш посао? Ја, то јест, нећу више (*Наједанпут осврнувши се, угледа Милку, па се ужасно разјаука и поче да трчи по соби.*) А-јо-јоооооj! Мајко мооја! Ђе погибо, то јест, на правди Бога! А-јоооооj и кууу-ку мееене!

Милка

(*Кад се Сава обрнуо, врисну, паде на диван, па поче да се превија као у највећим грчевима.*) Јоох! Упомоћ, тата! Не дајте ме! Угуших се! Умрећу! Упомоћ! Упомоћ! Јаох! Колера! Не дајте! Кооолерррра!
(*Сви поскакаше као бесомучни. Сви се у један мах раздераше*: Колера! Колера!)

Ћир Трајко

(*Дочепао Анастасију, која је од страха испустила служавник с ракијом, за руку па је вуче за собом.*) Фаћај маглу, мајка Таco! Маглу! (*Одвуче је напоље.*)

Мата

(*Јурнуо на врата, па успут претурио астал са чашама и слатким.*) Јаооој! Ко-л-е-ра! Слабо, богами, да ја овде останем. (*Излети напоље.*)
(*Сава који се је, кукајући и јурећи по соби, претурио преко једне столице, диже се, па излети напоље.*)

Петровић

(*Притрча Милки.*) Упомоћ! Упомоћ! (*Поче да јури по соби, али кад виде да никога нема, он у највећем очајању и јечајући паде поред Милке на диван.*)

[1] ‹а› *А.П.*

ПОСЛЕДЊА ПОЈАВА

(*Миња. За њим Јован. Утрчаше у собу.*)

Миња

Шта је? Шта је? Ко то виче за помоћ? (*Погледа Петровића и Милку.*) Аха, мој је рецепт исувише учинио! (*Притрча Петровићу, па га поче дизати са дивана.*) Господар Петровићу, поврати се, опасност је, хвала Богу, срећно отклоњена. Ту је доктор. Повратите се.

Петровић

(*Долазећи к себи, слабо.*) Шта је са мојим јединчетом? Шта је с Милком мојом?

Јован

(*Који је дотле Милку дигао.*) Хвала Богу, добро је. Ево је живе и здраве. Мало је се више ушнирала, па јој је мука препала, али сад је сасвим добро.

Милка

(*Јовану.*) Ох, Јоване, да сам знала, да ће се мој тата овако препасти, не бих ово радила, па ма сместа умрла. (*Притрчи Петровићу.*) Ох, тата! Слатки, тата! Како ти је?

Петровић

(*Устане и загрли је.*) Добро ми је, кад само теби ништа не фали, злато моје. (*Смотри Јована.*) О, то сте ви, господин докторе! Велика вам хвала. Ја сам вам вечити дужник. (*Пружа му руку.*)

Јован

(*Рукује се.*) Случајно сам ишао овом улицом са мојим пријатељем, кад одједном чух ларму и вику из ваше куће, те тако дотрчах 'амо.

Петровић

Хвала! Вечита хвала!

Јован

Ви као да сте вечерас имали неко весеље у кући?

Петровић

(*Зловољно.*) Ох, ман'те се, ‹господине докторе›[2]. Хтедох рад мога исувишног рачунања да упропастим моје дете занавек. Али ме је вечерашња лекција научила памети.

Мића

(*Који се је дотле непрестано смејао, повуче Јована на страну.*) Деде, шта чекаш?

Јован

(*Затезајући се. Петровићу.*) Ах, тако! Г. Петровићу, ја бих имао нешто са вама насамо да говорим.

Петровић

Знам шта хоћете, г. докторе. Мени је све познато. Па баш рад тога и хтедох да час пре удомим ‹*моју›[3] Мицу. Јер, право да вам ‹*кажем›[4], некако ми ви нисте ‹*ни најмање›[5] били у вољи. Али ‹сад се›[6] лист окренуо. Ево ти, ‹драги докторе›[7], мога јединчета, па будите срећни и весели. (*Сви се троје загрле.*)

Милка

Ох, добри мој, тата!

Петровић

А сад, хајд'мо за сто. Вечера је спремљена за мога зета и свате.

Мића

(*Смејући се.*) А ја тужан и жалостан?

Јован

(*Загрли га.*) Ја те молим: да ми будеш девер уз ђевојку.

Завеса паде.

[2] *Оштећен доњи угао листа. Реконструисано према: Б.Ц.*

[3] ‹-оју› *Б.Ц.*

[4] ‹-жем› *Б.Ц.*

[5] ‹-ајмање› *Б.Ц*

[6] *Према: Б.Ц.*

[7] ‹-торе› *Б.Ц.*

РЕЧНИК МАЊЕ ПОЗНАТИХ РЕЧИ

***а**јлук* - плата
арно (харно) - добро, лепо
арч - трошак
арч-пара - трошаџија
***б**аја* - старији човек, чича
баталити - оставити, напустити
батлија - срећник
бешлук - стари турски ковани новац од пет гроша
брез - без
бургијати - сплеткарити (овде: будалаштине говорити)
буткати (бутка) - гурати се
***в**ија* - ви
вилајет - родни крај, завичај
***г**оланфер* (гуланфер) - бескућник, никоговић
***д**андавар* - (од буг. данда) празна прича, галама
денеске - данас
диван - почиваљка, софа налик на кауч
диванити - разговарати, говорити
дибидуз (дибидус) - скроз, сасвим
дип - табан (у значењу бос, го: голанфер)
дорат - коњ мрке, тамно риђе боје
***Ђ**увегија* - вереник
***е**ден* (буг.) - један
еден па еден - један па један
еписи бир - свеједно
ер - јер
есап (хесап) - рачун
еште (још) - још
***ж**ивина* - члан породице, породица
***з**амјешатељство* - збрка, неред
зијафет - гозба, чашћавање
зорли - много, јако, жестоко
***и**брик* - бакрен суд за воду, кафу
искарати - истерати
искочити - изићи, појавити се
ич - ништа
***ј**аваш* - лагано, полако
***к**ад* - мирис
калабалук - галама, метеж, неред
камвор (камфор) - бела смола камфоровог дрвета, употребљава се за слабости срца, запаљења плућа
квартир - стан
кирајџија - закупац стана
коџа - велико, много, прилично
кубурата (кубурити) - мучити се, оскудевати
куражно - храбро, одважно
курдисати - поправити
***л**ибаде* - женски капутић од чохе, кадифе
***м**агистрат* - окружни суд
малечко - мало
мија - ми
мнение - мишљење
мукте (муфте) - мукте, бадава, бесплатно
***н**абелајисати* - настрадати
наклавати (буг.) - одвојив, који се може одвојити
нешчастије - несрећа
ни - мени, ми
***о**пашката* - шлеп (према Д. Б.) - скут на женским хаљинама који се вуче по поду
от - од
***п**езевенк* - неваљалац, мангуп
поаран - бољи, лепши
поарчити - потрошити узалуд, проћердати
подмакнути - потамнети, поцрнети
подозрителан - сумњичав, подозрив
потепати - побити, потући
причуват - прича, говорити
***р**абота* - рад, посао
рупити - изненада ући, банути
сакати - хтети, тражити
***с**алутирати* - поздравити
сег (саг) - сад, одмах
сербез - слободно, без бриге
сме - смо
сукманов - вунена хаљина (према Д.Б.)
сум - сам
***т**ија* - та
това - (буг.) ову

туј -ту
тука - (буг.) ту, овде
тукати - припадати
***ћ**емерот* (ћемер) - кожни појас за скривање златника
ћефлија (ћефли) - добро расположен, мало при пићу
ћир (кир) - газда, господин
ћифта - трговчић
***у**бав* - леп, красан
удни (худни) - жалосни
уједурисати - приправити, припремити
унак (јунац), млад бик, момак за женидбу
уникум - јединствен у својој врсти, чудо
***ф**илистар* - човек ограниченог духа
фрлати (фрљати) - бацати
***ч**укур* (учкур) - рупа, јарак, долина
чурук - покварен, мана, недостатак
чучур - чесма (Д. Б.)
***џ**апати се* - препирати се, свађати се
џевизавла - орах
џимрија - цицију, тврдица
џумбус - шала, збрка, гужва
џумбуслија - шаљивџија
***ш**ејтанлак* - ђаволштина, обешењаштво
шеретлук - шала, обешењаштво
шинтер - стрводер, жаргон у београдском говору
шуленце - млада дивска овца која се још није јагњила (момак за женидбу, Д.Б.)
Pereat tristitia - остави тугу

Александар Пејчић

РУКОПИС ЈЕДНОЧИНКЕ „КОЛЕРА“

УВОДНА НАПОМЕНА

У овом одељку пописане су све драматуршко стилске интервенције настале Брзаковом руком, уз сведене приређивачке коментаре у фуснотама. Свака варијанта, обележена бројем у тексту, најпре је контекстуализована (чин, појава, лик и број странице). Издвојене су само реплике у којима је Брзак вршио измене, при чему нису у целини наведене када је реплика дужа, а само је једна реченица, рецимо, у појединости промењена. Предочени су и облици речи које је Брзак прецртао, промениви намеру у датом тренутку, па се потом вратио првом решењу (тзв. поништена прецртавања), као и ретке омашке у писању. Приређивачке напомене дате су курзивом.

У преношењу различитих измена у аутографу коришћени су следећи текстолошки знаци:

[ ], угласта заграда за Брзаковом руком прецртана слова, речи, синтагме, реченице.

Кад је реч, синтагма или реченица прецртана и замењена другим обликом, у фусноти је претходни облик у угластој загради а потом приређивачка напомена о положају нове речи (*Дописано изнад, испод, на маргини*). У одломку основног текста такође је стављена угласта заграда којом се обухвата дописана реч, синтагма, реченица. Уколико је реч прецртана и није замењена другом, у фусноти уз угласту заграду стоји напомена *прецртано*, а у одломку је остављена угласта заграда без текста.

// , косим цртама, у овом случају, обележен је уметнут, проширен текст уз коментар у фусноти о положају додате речи, синтагме, реченице (*Уметнуто изнад, на маргини*).

.[ ]. поништено прецртавање.

[*] претпоставка, кад је отежана читљивост настала прецртавањем. Звездица се користи и на оним местима где је хартија оштећена, односно на почетку речи

чији се облик основано наслућује, а у фусноти наводи део затечене речи.

[xxx], овим се обележава непрочитана прецртана реч.

‹›, (*А. П.*), допуна приређивача, уметак приређивача у ауторов текст. Овде се укључују и сигле за реконструкцију насталу на основу преписа Бране Цветковића (Б.Ц.).

ПОСЕБНА НАПОМЕНА

Аутограф комедије *Колера*, писан је црним мастилом на двострано пресавијеном зеленом папиру без линија, димензија 18x22. Нумерисано је свих 15 табака. Текст је писан са десне на леву страну тако да је остављен знатан простор за маргине (и ауторова дописивања). Испод наслова у рукопису у једном реду наведена је жанровска одредница (*шала у једној радњи*) и име аутора. Реплике су писане у линеарном поретку, дакле испод имена лика, што је као исправније задржано и овом приликом. Име долазећег лика Брзак је понегде остављао изван уводне дидаскалије, па је то усаглашено (*Петровић улази.*). На једном месту име лика задржао је у дидаскалији а одмах у продужетку написао реплику (кад Милка служи кафом Анастасију), па се и то морало усагласити са целим текстом, као и случају кад су две напомене стављене у одвојене заграде (*Глупо се смеје. Мата се смеје*). Имена ликова махом је писао скраћено и подвлачио црним пенкалом, а дидаскалије до промене сцене наранџастом (црвеном) бојом, потом плавом. Персоналне дидаскалије (напомене о непосредној реакцији лика на дијалог) писао је одмах уз почетак реплике, што је овом приликом уважено и остављено.

У рукопису нема пуно варијанти. Измене су исписане на маргинама (дописивани делови) и изнад прецртаних облика речи, синтагми. По свој прилици, ради се о дорађеној првој редакцији рукописа. Углавном се тичу покушаја да се заменом (прецртавањем, дописивањем) облика речи и/или склопа реченице дође до бољих драматуршких решења, у чему се претежно и успевало, што нарочито важи за дописане реплике на маргинама. Да се ради о првој, дорађеној, редакцији, указује и то што се Брзак двоумио о друштвеном статусу Јована. Иако је у списку лица наведено да је доктор, на почетку друге појаве, у пређашњој варијанти Јован одговара Мићи да долази из канцеларије, а потом га Мића након почетног испитивања идентификује, такође у пређашњој варијанти, као писара (видети: *Варијанте*). За разлику од својих других рукописа, првобитне облике речи, синтагми, Брзак је доследније прецртавао и изнад ситним рукописом исписивао нову реч, синтагму, што је прилично отежало читање. Зато се у појединим случајевима није могао прочитати прецртан облик, а на неким местима реконструкција варијанте је условна, што је обележено одговарајућом знаком. Квантитативно, највише измена претрпеле су реплике ћир Трајка (архаизми, локализми), у потрази за погоднијим, колоритнијим изразом (*што → шчо*), али ни оне нису лексички беспрекорне. Међутим, и такви језички избори прихватљиви су у драмском тексту, будући да су у служби психосемантичке концепције карактера. Стога је понегде било теже растумачити изворну реч (Трајко, на пример, изговара *унак*, а мисли се на *јунац*). Брзаку долнополошки/тетовски дијалекат (примесе турцизама, утицај бугарског језика) није био близак па се понегде двоумио који облик да употреби (*џевизавла → џавизавла, чукур → чучур*). Само је за поједине локализме у придодатим угластим заградама дао своје тумачење, што је такође попсано у варијантама (*чучур → чесма, сукманов → вунена хаљина, опашката → шлеп*) и наведено у *Речнику мање познатих речи*.

Посебан задатак представљала је реконструкција последње две странице будући да је угао листа истрзан. Зато сам се ослонио на препис (такође на појединим местима оштећен) Бране Цветковића. И ту треба задржати извесну опрезност, јер је Брана за свој *Орфеум* (премијера 7. 4. 1901.) штриховао ову комедију (избацио знатан део експозиције), а потом и поједине реплике у другом делу радње. На неким местима, на

основу контекста, могло се лакше доћи до решења (*право да вам -ажем*). Како је Б. Цветковић користио Брзаков рукопис за своју адаптацију, понегде је уносио измене, допуне графитном оловком. Тако је Мићиној реплици: *А што си тако сетан, невесео као да си акционар Српске банке*, додата на десној маргини графитном оловком једна реченица (*Сад се више не* ххх). Штриховање знатног дела експозиције Брана је обележио закључно са Мићином репликом (*Сасвим! - Ево, у што хоћеш, ако не буде тако као што ти рекох*), написавши на левој маргини графитном оловком: *Не иде*. С обзиром да је *Колера* изведена у Бранином *Орфеуму* за време Брзаковог живота, није било могуће скраћивање, дописивање текста обавити без ауторове дозволе (пасивна ауторизација извођењем). Ипак, за успостављање основног текста комедије, узет је у разматрање само Брзаков ауторски рад, јер је *Колера* имала у тој редакцији праизведбу у Народном позоришту 1883. године. Да ли би Брзак у евентуално штампаној редакцији усвојио сва или поједина драматуршко стилска решења, може се само нагађати. Стога у попису варијаната није побројано тих неколико Браниних интервенција.

ПРАВОПИС

Правописно осавремењивање не задире у фонетски склоп речи изворника, језика и стила[1], већ само уређује одступања од савременог правописа. Брзак је добро познавао граматичку норму, па се претежно издвајају разлике у односу на савремени правопис, и то у обележавању зависних реченица, негације, спојеног и растављеног писања прилога, предлошких спојева, затим и недоследног обележавања вокатива и апострофом испуштених гласова.

Сходно правописној традицији 19. века и Брзак је доследно употребљавао запету испред везника *да* у зависним реченицама. Вокатив и модалне речи, понегде није одвајао запетом (*дакле*). Измене се тичу интерпункције, која није у складу са савременом нормом. Реч је најпре о обележавању зависних реченица запетама и испуштених гласова апострофима *(оће, изести*). Прирећивачке интервенције обухватају и обележавање негације (*некажу*), писање глаголских облика (*не ћемо, загрлије*), поштовање правила о спојеном и одвојеном писању прилошких речи, предлога, речци, везника и ономатопеја (*по кад кад, у колико, одједан-пут, догод, са свим, самном, у осталом, и ако, Ха! Ха! Ха!*), затим једначења сугласника (*одпочети*) и сажимања вокала (*зоорли*), а на једном месту и писања великог почетног слова заједничке именице *доктор*. Прилог „овамо" редовно је писан *амо*, што је овде обележено апострофом. Недоследно је писање великог почетног слова именице Бог, исто тако и облика именице *ћир* (на неким местима: кир), што је такође исправљено. Будући да је назив *ћир* (газда, господин) у овом случају део имена лика (тако га схвата Брзак), остављено је велико почетно слово на почетку сваке реплике и у дидаскалијама. Упитник је стављен на крају једне реченице јер је њена семантика недвосмислена (*А што си тако сетан, невесео као да си акционар Српске банке*). Такође је додат знак питања узвичнику у упитној реченици (*Милка: Зар бих због ја била жена тога, тога, уф, тога простака Саве!*). Паузу у говору ликова, такође и прекидање саговорника обележавао је низом тачака (обично пет до шест), а ређе је застајкивање у говору ликова означио цртама (*Ја - ја - па шта*), што је усаглашено са правописном нормом. Црту је користио и као апозицијски знак између две целовите реченице. Црта је задржана у случајевима кад има семантичко интонациону вредност (прекид говора, посебно истицање речи, синтагме). Преламање речи на крају реда доследно је обележавао запетом, па је и то нормирано. У већини случајева текст дидаскалија не почиње великим словом а реченица је стављена између две усправне заграде са двотачкама, и ту се морало интервенисати (текст у загради без двотачки у складу са правописном нор-

[1] Специфично је писање именице Калемегдан (*Калијмегдан*). Слично је и са другим стилским одликама говора ликова, што се нипошто не сме исправљати.

мом). Исправљена је само једна нехотична Брзакова грешка у писању, односно додат је испуштен глас на крају речи и обележено сиглом у основном тексту (глупак‹а›).

ВАРИЈАНТЕ

ПОЈАВА ПРВА, стр. 6

Јован (*Долази /тужан и/[2] замишљен, иде полако па опет застане.*) (...)

(...) А она је због своје благости и доброте лепшу срећу заслужила. Сирота, сирота, моја Милчице! (*Уздише и полази даље Улицом /жалостивом/[3]*).

ПОЈАВА ДРУГА

Мића, стр. 6

Хвала /Богу/[4], добро? А откуд ти, вере ти? (...)

Јован, стр. 6

Од мојих [болесника][5]. (...)

Мића, стр. 6

Тако млад, леп, паметан, /независтан/[6], па још [лекар][7] /коме је цео свет отворен/[8] и при свем том бити несрећан - опрости, али то баш никако не разумем! (...)

Јован, стр. 6

(*Нестрпљиво.*) Та остави ме већ једном! Ти друго ништа и не знаш, до само да тераш комедију. Забрбљао си ту [као][9] каква пиљарица! (...)

Мића, стр. 7

(...) Да је у твојој љубави Statust quo, /онда ти не би био тако скандалозно жалостан и/[10] ја не бих тражио да ми се исповедаш, јер нисам радознао, иако бих, можда, као твој пријатељ, имао права на ту исповест (...)

Мића, стр. 7

(...) Уосталом, не бој се да ће нас Милка видети с прозора, јер [није код куће. Ја сам је срео у Кнез Михајловој улици.][11]... Ми овде [][12] изгледамо као два човека, који се нешто врло озбиљно разговарају. (...)

Јован, стр. 8

Наравно, стара песма, или боље рећи: леп изговор да се просилац онако на фини начин одбије. /Милка ми је толико пута говорила: да њезин отац јако мрзи на докторе, називајући их шинтерима, па можда ме је и због тога одбио/[13] - Е, али су се сада ситуације измениле. Милка је одједанпут остарила, и отац је сада удаје за једнога сома, за једнога [][14] [као ноћ глупога][15] ћифту из унутрашњости.

Јован, стр. 8

(*Уздишући.*) Она сиротица хоће да пресвисне од туге и јада. Није шала, онако нежна и паметна девојка, /а поред тога права кућаница/[16], па да пође за једног

[2] *Уметнуто изнад.*

[3] *Уметнуто изнад.*

[4] *Уметнуто изнад.*

[5] [из канцеларије] *Дописано изнад.*

[6] *Уметнуто изнад.*

[7] [писар] *Дописано изнад.*

[8] [прве класе са 168 динара и 40 пара месечне плате] *Дописано изнад, између прецртаних редова реченице.*

[9] [како] *Дописано, преправљено преко речи.*

[10] *Уметнуто, на левој маргини.*

[11] [сам је ја видео у Кнез... где пазари нешто по дућанима.] *Дописано испред прецртаних делова реченице.*

[12] [мислим] *Прецртано.*

[13] *Уметнуто, на десној маргини.*

[14] [грознога] *Прецртано.*

[15] *Дописано на левој маргини.*

[16] *Уметнуто изнад.*

[][17] медведа, који ће је за годину дана живу из'ести. Е, али знаш, тај је [нови][18] младожења муштерија Милкиног оца, има пара, има имања, а господар Петровић, опет, стара џимрија, рачуна да ће његов 'удни капитал, после његове смрти, доћи у сигурне руке, да се неће расточити на којекакве луксузе и беспослице, па му није ни стало до среће његовог јединог детета, само кад је капитал сигуран /иако воли своје дете као очи у глави/[19]. (...)

Јован, стр. 8

(...) Вечерас је, /шта више/[20], прстен Милкин.(...)

Мића, стр. 9

(...) Уф! Ова проклета ћупа ништа паметно да измисли! (*Лупа се по* [*глави*].[21])

Мића, стр. 9

(*Увређено /и пребацујући/*[22].) Ти си пакостан, докторе!

Јован, стр. 9

Е, мој Мићо, не дао ти Бог да си /сада/[23] у мојој кожи! (*Мића уздише.*) А сад, [пусти ме да идем][24], молим те!

Јован, стр. 9

(...) Једном кирајџији, који у Милкиној кући седи, болују деца од [шарлаха][25], па је јутрос полиција обесила ту таблу.

Мића, стр. 9

Ама баш [][26] глуп?

Мића, стр. 9

(...) Ходи да се пољубимо овде на [улици][27] пред целим светом.

Мића, стр. 10

(...) Знаш да /згодна/[28] прилика може много што-шта да учини. (...)

Мића, стр. 10

(...) Али (*Лупи се по устима.*) ћути, Мићо, да те не чују даме, јер [][29] иначе: биће рата чак до магистрата! (*Осврће се.*) Но, ови ми нешто дуго диване! Ако [их][30] види онај стари филистар, онда пропаде све! (...)

Мића, стр. 11

(*Значајно.*) Нитко/же/[31] без грјеха, такмо један Бог!

ЧЕТВРТА ПОЈАВА

Милка, стр. 11

(...) Зар бих због ја била жена тога, тога, уф, тога простака Саве?! /Само сам два-три ред с њиме разговарала, па ми се још гади./[32] (...) Деца му помреше, ја једина остадох, [те][33] сад се све боји да њега што не снађе, па где ћу ја онда јадница сама, само'рана! (...)

[17] [xxx]

[18] [њезин] *Дописано изнад.*

[19] *Уметнуто, на десној маргини.*

[20] *Уметнуто изнад у углу листа.*

[21] [главу] *Дописано. Преправљен облик.*

[22] *Уметнуто изнад.*

[23] *Уметнуто, на левој маргини, без коректорског знака.*

[24] [хајдемо] *Дописано изнад.*

[25] [гушобоље] *Дописано изнад.*

[26] [баш] *Прецртано.*

[27] [сокаку] *Дописано изнад.*

[28] *Уметнуто изнад.*

[29] [ће бити] *Прецртано.*

[30] [је] *Дописано изнад.*

[31] *Уметнуто изнад плавом бојицом.*

[32] *Уметнуто, на десној маргини.*

[33] [па] *Дописано изнад.*

ПЕТА ПОЈАВА

Петровић, стр. 11

(...) Сад ће дођи зет /Сава/[34] са својим кумом Матом. Звао сам и кум Трајка. Знаш, он те је крстио, па је у реду да [][35] буде при испиту. И г. попа ће дођи. /Они ће сви код нас вечерати./[36] (...) Е, да је моја покојна [Јеца][37] жива (...)

ШЕСТА ПОЈАВА

Петровић, стр. 12

(...) Знаш, куме, много су ми деца умирала, па ми рекоше да променим кума, [па][38] да окумим првога кога на сокаку сретнем (...)

Ћир Трајко, стр. 12

(...) Помлого [сум][39] ти ја батлија човек. Ама де-де! [Сег][40] сум остареа, па не идет тако кол'ко от дандавар! Кад сум био [унак][41] бех младићот еден па еден! (...)

Ћир Трајко, стр. 12

(*Смеје се.*) Ехе-хе-хе! [Шчо][42] да баталим? Сег ми је / мене/[43] еписи бир! (...) При нама на вилает, при мога татка беше све [шчо][44] ти срце [сака][45]. Сирење у подрум, париње у џеп а пилежот све се врцкат по двориште, а ја сербезлија, па ми беше дибидуз тука. (...) У ћемерот се буткају бешлуци као [џевизавла][46], [сакам][47] да биднем арч-пара, ама јок! Немат меана, немат тија балови, /тија жу-жу-фру-бу/[48], тија комендија, ич немат. А девојчиње? /(*Звизне.*)/[49] Мâни! Кад одат на /чучур/[50] [][51] да носат вода, оне одат како тичиње, ич немат овај [шејтанлак][52] што га викат мода. Еден сукманов[53] али брез опашката[54], едно либаде и више нишчо! Много је убаво при нама! Е-хе-хе-хе!

Ћир Трајко, стр. 12

Како морат? Јок, бога ми! Живим како ми се мене [сака][55]. (...) Блгари тражат њино, Грчиње њино, Швабат њино, /Инђилиз њино/[56], а мија сме тука [][57] ки при богу дип голанферија. Море ће да бидне 'една велика комендија /(*Звизне.*)/[58], ама ак! А Москов? /(*Звизне.*)/[59] Леле, бре! [][60] Ће да викнет: „Овам' бре вија, пезевенци! Па /овам', жене киселе/[61]!" Ће не [][62] потепа ки мачке! Знам ја това работа.

[34] *Уметнуто изнад.*

[35] [га зовем а има] *Прецртано.*

[36] *Уметнуто, на левој маргини.*

[37] [Јела] *Дописано преко речи.*

[38] [и то] *Дописано изнад.*

[39] [сам] *Преправљен вокал* а.

[40] [Сад] *Дописано изнад.*

[41] [шуленце] *Дописано у продужетку, на левој маргини. На левој маргини коментар Д.Б.* [момак за женидбу]

[42] [Што] *Преправљен сугласник* т.

[43] *Уметнуто изнад.*

[44] [што] *Преправљен сугласник* т.

[45] [ише] *Дописано изнад.*

[46] [џавизавла] *Преправљено плавим пенкалом.*

[47] [иштем✳] *Дописано изнад.*

[48] *Уметнуто, на левој маргини.*

[49] *Уметнуто изнад графитном оловком.*

[50] [чукур] *Дописано изнад.*

[51] [чесма] *Коментар у дидаскалији Д. Б.*

[52] .[шејтанлак].

[53] [(вунена хаљина)] *Коментар у дидаскалији Д. Б.*

[54] [(шлеп)] *Коментар у дидаскалији Д. Б.*

[55] [ме ише] *Дописано изнад плавим пенкалом.*

[56] *Уметнуто, на десној маргини.*

[57] [како✳]

[58] *Уметнуто изнад.*

[59] *Уметнуто изнад графитном оловком.*

[60] [ће да не потепа ки мачке] *Прецртано.*

[61] *Уменуто, на левој маргини.*

[62] [дат] *Дописано изнад, па прецртано.*

Ћир Трајко, стр. 13

(...) [Сака][63] свет да му мукте правам квартирот. (...) А мајстори? /(*Звизне.*)/[64] (...) Јок! Не идет ципела на [та нога][65]. (...)

Ћир Трајко, стр. 13

(...) (*Анастасији*[66].) Мајка Тасо! Пази на мене ме.

ПОЈАВА СЕДМА

Сава, стр. 13

Добро вече! Јесте ли ради, /то јест/[67], гостију?

Сава, стр. 14

(*Петровићу.*) Па како сте још̃те, на прилику? /(*Извади велику шарену мараму и отреса место где ће да седне. За цело време ове сцене Сава је врло немиран.*)/[68]

Сава, стр. 14

Па, тасте, јесте ли ви, на прилику, све приправили, што се, то јест, на [пример][69], односи на наш посао? (...)

Ћир Трајко, стр. 14

(...) Ама, што сум градио [еден][70] зијафет, еден џумбус и калабалук, еште се по денеске причуват по Тетова. (...)

Сава, стр. 14

Тако је, [богами][71]. Због, што се тиче, на прилику, кад је човек стар, што кажу, треба да је на свашта готов [][72].

(...) Баш сам лепо видео [спрам][73] фењера ону жуту, на прилику, таблу /код врата/[74] и прочитао: „Овде влада заразна болест". /Знаш, онај господин што је, то јест, данас, на прилику, с нама разговарао, право је казао./[75] Мора бити овде некога ђавола у кући, на прилику.

Сава, стр. 15

(*Петровићу.*) 'Оди, тасте, да те нешто, на прилику, запитам. (*Одлази с Петровићем на страну. Овај хоће да га* [][76] *у'вати за руку, али Сава уклања се.*) (...)

Сава, стр. 15

(...) Ја што [т][77]и кажем, тако ће бити, на прилику.

[Петровић][78], стр. 15

(...) Овај, какав је, може /још/[79] комедију направити. (...)

Сава, стр. 15

(...) Ја чисто осећам како сам се, /то јест/[80], сав о'ладио, на прилику! Е-е, не превари ти! Читао сам ја то, на прилику, /читао/[81]. (...) Море, ја сваки дан читам, на прилику, новине. /Богами, новине-е/[82]

(*За време целог овог разговора Мата разговара с Ћир Трајком, /а/*[83] *Анастасија спрема с Милком послужење и сипа ракију у* [*чаше*][84].)

[63] [Иште] *Дописано у продужетку, на десној маргини.*

[64] *Уметнуто изнад графитном оловком.*

[65] [ову нога] *Дописано изнад.*

[66] [Мил] *Преправљено преко почетних слова.*

[67] *Уметнуто изнад.*

[68] *Уметнуто, на левој маргини.*

[69] [на прилику] *Дописано изнад.*

[70] [едан] *Дописано преко облика речи.*

[71] [на прилику] *Дописано изнад.*

[72] [на прилику] *Прецртано.*

[73] [справ]

[74] *Уметнуто, на левој маргини.*

[75] *Уметнуто, на левој маргини.*

[76] [повед-✳] *Прецртано.*

[77] *Преко почетног слова* к.

[78] [Мат] *Дописано преко почетних слова.*

[79] *Уметнуто изнад.*

[80] *Уметнуто изнад.*

[81] *Уметнуто изнад.*

[82] *Уметнуто изнад.*

[83] *Уметнуто изнад.*

[84] [шољ] *Дописано преко почетних слова.*

Милка, стр. 16

(...) И ја да се за так'ог глупак‹а›[85] удам? Никада! (...)

Сава, стр. 16

(*Који се је, /кукајући/*[86] *и јурећи по соби, претурио преко једне столице, диже се, па излети напоље.*)

Петровић, стр. 16

(*Притрча Милки.*) Упомоћ! Упомоћ! (*Поче да јури по соби, али кад виде да никога нема, он у највећем очајању /и јечајући/*[87] *паде поред Милке на диван.*)

Мића, стр. 16

(...) Аха, мој је рецепт исувише учинио! (*Притрча Петровићу, па га /поче/*[88] *дизати са дивана.*)

Милка, стр. 16

[][89] Ох, тата! Слатки тата! Како ти је?

Јован, стр. 16

([*Рукује се*][90].) Случајно сам [ишао][91] овом улицом са мојим пријатељем, кад /одједном/[92] чух ларму и вику из ваше куће, те тако дотрчах [][93] 'амо.

Петровић, стр. 17

(*Зловољно.*) Ох, ман'те се, [господине докторе][94]. (...)

Петровић, стр. 17

Знам шта хоћете, г. докторе. Мени је све познато. Па баш рад тога и хтедох да час пре удомим ‹⁎моју›[95] Мицу. Јер, право да вам ‹⁎кажем›[96], некако ми ви нисте ‹⁎ни најмање›[97] били у вољи. Али ‹сад се›[98] лист окренуо. Ево ти, ‹драги докторе›[99], мога јединчета, па будите срећни и весели. (*Сви се троје загрле.*)

Петровић, стр. 17

А сад хајд'мо за сто. Вечера је спремљена за [мога][100] зета и свате.

[85] ‹а› *А.П.*

[86] [препао] *Дописано изнад.*

[87] *Уметнуто изнад.*

[88] *Уметнуто изнад.*

[89] [претрчи] *Прецртано.*

[90] [рукујући] *Дописано преко облика речи.*

[91] [прошао] *Дописано изнад.*

[92] *Уметнуто изнад.*

[93] [у собу] *Прецртано. Дописано у продужетку.*

[94] *Оштећен доњи угао листа. Реконструисано према: Б.Ц.*

[95] ‹-оју› *Б.Ц.*

[96] ‹-жем› *Б.Ц.*

[97] ‹-ајмање› *Б.Ц.*

[98] *Према: Б.Ц.*

[99] ‹-торе› *Б.Ц.*

[100] [онога] *Дописано преко облика речи*

Александар Пејчић

СКРАЈНУТИ КОМЕДИОГРАФ: ДРАГОМИР БРЗАК

Штури и неретко непроверени, непрецизни подаци о животу и раду драмског писца, песника, приповедача, поштанског службеника и члана Београдског певачког друштва Драгомира Брзака и данас подстичу на истраживање биографије и заоставштине овог интригантног српског културног посленика. У *Лексикону писаца Југославије* и *Српском биографском речнику*, као и у театролошким библиографијама и некролозима наилази се на различите, нетачне, податке о датуму и години рођења Драгомира Брзака. Међутим, према Протоколу рођених Саборне цркве Драгомир Брзак рођен је 22. фебруара 1852. године, а крштен два дана касније, добивши име Драгомир по куму Драгомиру Рајовићу, сину знаменитог државника и председника владе Цветка Рајовића (1793-1873). Преминуо је у Београду 4. марта 1904.

Савременици су истицали његову дружељубивост, духовитост, као и склоност боемији. Не само Сремац у свом некрологу, већ и други, углавном непотписани, аутори некролога сагласни су да су изгубили правог представника старих Београђана. Чак је и Јован Скерлић, који није ценио Брзаков рад[1], у студији о Сремцу и његовом односу према београдској средини, признао да је Брзак припадао реду отменог, проређеног београдског друштва (1964: 293). Неразумевање савременика и брзо заборављање након смрти испровоцирало је Сремца да се својим чланком јави у *Правди* поводом шестомесечног помена. Док Нушић помало у шаљивом тону описује Брзакову појаву (2006: 159), Сремац то чини из дубоког поштовања: „Ко се не сећа оне личне и лепе фигуре, вазда укусно и отмено одевене, како корача достојанствено улицом!" (Сремац, 1904: 4). Нарочито у благонаклоном односу краља Александра Обреновића треба тражити узроке свесног заборављања, занемаривања Драгомира Брзака и његовог књижевног дела после мајског преврата, и у деценијама након смрти 1904. године. Следећи свог

[1] У својој *Историји нове српске књижевности* наводи га узгред, као коаутора *Ђида* и *Ивкове славе*.

деду и оца, као присталица и поштовалац династије Обреновић, имао је неприлика у јавном животу, те је често био жртва сплетки, оговарања, али и предмет књижевних полемика (омаловажавања, оспоравања, оптужбе за плагијат). Посебно је иритирао противнике Обреновића својим пригодним патриотским песмама.

За живота је веома уважаван као песник, најпре захваљујући пригодној лирици, химнама и родољубивој поезији, али се касније посебно издвојило његово приповедачко дело (*У комисији*). Брзаков рад на драми дели се на оригиналне драме, преводе и обраде туђих тема, такође и на коауторски рад са Милошем Цветићем, Јанком Веселиновићем и Стеваном Сремцем. Свакако најпозантија Брзакова драма *Ђидо*, у коауторству са Јанком Веселиновићем, постала је образац сеоских драма са певањем.

У позоришни живот ушао је најпре као један од чланова оркестра кад је отворена зграда Народног позоришта (1869). Тек потом се јавља као драмски писац. Са тада већ славним глумцем Милошем Цветићем написао је 1879. године алегорију у три чина *Три светла дана*. Сигурно да је и дружење са Милованом Глишићем, тадашњим драматургом Народног позоришта, утицало на Цветићев избор. Глишић је и потом протежирао већину Брзакових драма. Од 1884. године имао је склопљен договор са управником Шапчанином да у најкраћем року напише и/или преведе комад који му буде поручила управа позоришта. Од осамдесетих година посвећује се драмској књижевности и пише комедије, које се редом изводе у Народном позоришту: *Мика практикант* (1883), *Колера* (1883), *Паланачке новине* (1884), *Мило за драго* (1891), *Ђидо* (1892) у сарадњи са Веселиновићем, *Апотеоза Јовану Стерији Поповићу* (1898), *Олуја* (1899) и *Кроз зид* (1900). Са Сремцем је драматизовао *Ивкову славу* (1901), која није наишла на очекивани пријем, за разлику од гласовите комедије из народног живота *Ђидо*. Неизведена је остала драма *Жртва* (1896), коју је послао на конкурс Матице српске 1897. године.

Најзанимљивија је судбина његовог драмског стваралаштва, које је на различите начине оспоравано од дела критике, док је било и оних који су објективније вредновали његове комедије. Главни сукоб између критике и Брзака настао је због питања ауторства. Иако није крио да се у одређеним случајевима служио туђим темама, страним изворима, осуде нису јењавале. Међутим, у *Виделу* се раније појавила и једна прилично афирмативна критика коју је потписао тада утицајни критичар Тодор Стефановић Виловски. Извештавајући о успешној премијери комедије *Мика практикант*, Виловски пише да је реч о „оригиналном комаду" насталом „по туђој теми". Избегавајући неосновану расправу о питању ауторства, Виловски, иако уочава извесне драматуршке слабости, очекује да Брзак буде достојни наследник Косте Трифковића (Виловски, 1883: 58). Касније и Павле Поповић подсећа управе позоришта у Београду и Новом Саду на уметничку вредност комедија *Мило за драго*, *Паланачке новине*, *Мика практикант* и *Колера*, које би се морале поново наћи на репертоару (*Позориште*, 1899: 19). Веома похвално о Брзаковим драмама писао је и Боривоје Стојковић у својој *Историји српског позоришта*, оцењујући да Брзакове комедије „не заостају у већој мери ни по садржају, ни по вредности, од малих Трифковићевих шала" (1978: 367). Такође и Стојковић указује да је Брзак био „извесна жртва немара и брзоплетости књижевне критике" (1978: 367).

У годинама након смрти, током 20. века, на репертоару националног, али и путујућих позоришта одржала се само комедија *Ђидо*, која је штампана у различитим издањима. Други књижевни рад Драгомира Брзака (драме, приповетке, поезија) занемарен је, скрајнут и заборављен.

КОМИЧКИ ПРЕСЕК БЕОГРАДСКОГ ЖИВОТА (КОЛЕРА)

У комедији Брзак следи Трифковићеву поетику у жанровском профилисању (комедија ситуације), латентној сатири у концепцији карактера, избору ситуација неспоразума, априорног закључивања, ре-

алистичкој конструкцији ситуационих односа, у тематици свакодневног (београдског) живота (безазлени неспоразуми, откривања наличја морала). Нарочито то важи за комедију *Мика практикант*, али *Колера* поред тога доноси и новине кад је реч о концепцији ликова, ситуационог развоја и заплета.

Једночинка *Колера* изведена је у Народном позоришту шест месеци након премијере прве његове једночинке *Мика практикант* (1883). Отуда, с обзиром на време настанка, не чуди што деле основни формални облик, односно поделу на два простора радње; у *Колери* је то улица и Петровићева кућа/соба. Реч је о драматуршкој новини у српској драмској књижевности, јер промена простора сигнализира и оделитост радње и ширу драмску причу (као грађу/фабулу). Брзак је таквом концепцијом желео да уклони ограничења која намеће структура једночинке настале на принципу тзв. јединства места, радње, времена, такође да театрализује београдски живот из различитих ситуационих позиција, и, не мање важно, да појача комички утицај скривене радње (припрема подвале). Друга новина тиче се управо комедиографске обраде савременог београдског живота. Шареноликост градског света у сталном развоју, театрализована је различитим културолошким профилима и географским пореклом ликова. Пресек традиционалног и савременог (модерно је преширок појам) погледа на живот, семантизован је и на плану типичних односа, мотива, устаљених комичких типова, што је саображено референтним карактерима, текућем животу (јаз међу генерацијама, културне разлике, модернизација).

Регистар традиционалних комедиографских мотива и типичних комичких ликова, Брзак користи да театрализује културолошки сложен савремени београдски живот (динамична позиција дошљака), а надасве да актуализује, у духу реалистичке поетике, неминовност промена, напретка, у светлу науке (признавање вредности образованим људима). Трговац Петровић, иако живи у модернијем културном миљеу, није ослобођен предрасуда, поготово оних везаних за образовање (докторе назива шинтерима). Театрализује се раскорак између овештали х традиционалних схватања и наступања преломног модерног доба, што је посебно нијансирано у разговору Петровића и ћир Трајка (један званично признаје ново време, потребу за прилагођавањем савременом тренутку, а други одбија и да мисли о томе, саобразно својој провинцијалној свести). Ради се о прилично удаљеним културолошким профилима младих и старих, Београђана и провинцијалаца где је, као у случају кумова из Тетова, јасно одређено о чему се говори и како се понаша у јавности, нарочито приликом прошевине. Тако за Анастасију, ћир Трајкову супругу, чак и шаљиво уопштено приповедање о младићким данима, јесте велика срамота. Брзак је, иначе, и први у српској драмској књижевности искористио јужни дијалекат за хумористичку концепцију лика, рачунајући на комички ефекат језичког варијетета. Међутим, кумови ћир Трајко и Анастасија нису ту само због вербалног хумора, већ да употпуне слику београдског живота, традиционалних схватања и позицију дошљака у сусрету са неминовним друштвеним и културолошким преображајима. Нарочито је тај комички раскорак сценски означен преко описа гардеробе просиоца Саве и његовог кума Мате (испод капута везен јелек, турске панталоне и ципеле).

Док је у једночинки *Мика практикант* за основну заплета употребио ситуацију забуне, овде је то ситуација подвале, којом се разрешава проблемски однос. Драмска прича узета је из класичне комедиографске залихе: заљубљени млади пар (Јован и Милка), помирен са одлуком/намером родитеља (отац Петровић) очајава, не покушавајући да измени ситуацију (уговорен брак), зато се јавља агилни помоћник, пријатељ (Мића), који води радњу у позитивном смеру, јер очев избор младожење (Сава Мариновић) мрзак је кћери (глуп, није прилика за девојку), а брак се отворено уговара из обостраног рачуна (младожења - отац). Добро осмишљена подвала омогућава уклањање ривала и очеву самоспознају. Семантика заплета зато недвосмислено упућује на ритуални контекст (риту-

ални заплет): искључивање представника превазиђеног схватања живота (није случајно што се негативно означени ликови баве трговином), довођење лика објекта театрализације до самоспознаје (отац) и, очекивана, победа младог пара. Ручак који је спремљен и на који се позива нови/прави зет у расплету, такође се ослања на комедиографску традицију (римска комедија).

Ситуација подвале драматуршки је конструисана најпре сценографском дидаскалијом - натписом о заразној болести, потом карактеролошки (младожења је глуп и страшљив). Мића, запазивши упозорење на кући да ту влада заразна болест (полиција окачила таблу јер деца болују од шарлаха), досети се да искористи околност и згодном приликом заплаши Саву пре уласка код Петровића (експозициони први део радње). Почетни успех подвале добро је решен пантомимичном дидаскалијом (чим се Сава појави на сцени, брише столицу где ће сести). Заслепљен страхом од болести, жели да се одмах обави веридба, непосредно откривајући/означавајући своје трговачко схватање склапања брака (посао). Уједно је подвалом о колери актуализован проблем тадашњег Београда где заразне болести нису биле реткост услед слабих хигијенских услова. Глума је следећи важан чинилац конструкције подвале. Након што се у референцијалној реплици сазна да је Сава дошао наплашен (скривена радња; Мића слагао о болести, разговор са својим кумом Матом), нарочито кад одведе у страну Петровића инсистирајући да се веридба обави и без свештеника, Милка почиње са улогом (вриска, запомагање, падање у несвест). Успех конструкције подвале вешто је обезбеђен и кашњењем попа, који испит/веридбу треба да потврди, те се и на тај начин осигурава комичка напетост. Одређен вишак знања, односно делимична антиципација (Мића само назначи Јовану да је дошао на идеју инспирисан упозоравајућим натписом о болести), обезбеђује повољнију позицију читалаца/гледалаца, чиме се подиже основна комичка напетост у правцу театрализације развоја заплета (како ће доћи до разрешења проблемске ситуације).

Стабилна конструкција заплета *Колере* дугује реалистички мотивисаном монтажном поступку (подвала), техници комичке антиципације, такође и различитим позицијама театрализације (Јованова, Мићина, Милкина, Петровићева, Трајкова и Савина перспектива). Брзак успева да пажљиво развије драмску причу, али извесни проблеми настају у аранжману ситуационог развоја, те потеже за епским, уводним монолозима или техником говора *за себе*, која открива намере, мисли лика. Међутим, значајна је још једна драматуршка новина коју доноси *Колера*. Да би се представио исечак из београдског живота, Брзак је употребио више ситуација стања а не збивања, како се очекује од комедије. Ситуације *стања* наметнуо је и начин театрализације, односно мењање позиције театрализације од Јована (пасиван лик), ка Мићи (активан лик) који води заплет, ка Петровићу и ћир Трајку. Околишни говор кума ћир Трајка у складу је са патријархалном обичајном нормом приликом важних породичних окупљања (анегдотско приповедање о момковању у Тетову, затим о политици, градњи станова), од чега одступа Петровић, стално усмеравајући разговор на оно због чега су се и окупили (просидба). Потом се развој заплета поставља у ситуациону позицију Петровића и младожење Саве, чиме се прелази на ситуације *збивања* (инсистирање да се веридба обави и без свештеника, бојазан од заразе). У својој адаптацији Брана Цветковић је прилично штриховао експозицију (прегањање Јована и Миће о узроку докторовог нерасположења), као и делимично други део радње. Учинио је то управо да нагласи ситуације збивања, да истакне водвиљску структуру, коју је Брзак са своје стране, поетички сасвим оправдано, скрајнуо. Управо Брзакова опширнија експозиција, поред карактеризације са стране Петровића (воли своју кћер, али њену срећу ипак претпоставља новцу), пружа и драгоцена сазнања о београдском животу, односно о облицима хедонистички конципираног времена, како оним старијег типа (вашар код палилулске цркве), тако и новим/савременим (салонска музика у кафанама).

Изворе комичког Брзак превасходно тражи у смештању карактера у несвакидашњу ситуацију, те су зато и језичка средства хумора строго подређена развоју радње. Нарочито је успешно конструисана ситуација априорности утемељена на комици безразложног страха кад Сава с врата тражи доказе да у кући влада колера (наслућује мирис камфора, уочава тобожњу поцрнелост на лицима, захтева да кади Милку глоговим димом). Попут Косте Трифковића и Брзак у референцијалним и репликама контакта успева да узгредно уметне сатиричка поређења (сетан као акционар Српске банке), која су додуше ретка, али довољно упечатљива да упуте и на шири друштвени контекст. У том погледу, жанровска одредница једночинке (шала) није необична за комедиографску традицију 19. века, чиме се желела умањити извесна претенциозност, нарочито сатиричка ангажованост (на комедију се од стране власти нарочито пазило да не пређе границе владајућег укуса и дозвољене друштвене критичности). Шала и поетички и, условно говорећи, жанровски упућује на безазленост радње, забављачки карактер дела.

Комедија *Колера*, рачунајући и друге Брзакове драме, потврђује да се пред савременим критичарима, историчарима књижевности, театролозима, појављује један писац чијем делу треба поклонити пажњу. Свакако да ова једночинка не заостаје пуно за Трифковићевим (исто се може рећи и за *Мику практиканта*), што је својевремено препознао и Б. Цветковић, врсни позоришни практичар, али и ништа слабији комедиограф, када је *Колеру* уврстио у репертоар свог *Орфеума*.

ИЗАБРАНА ЛИТЕРАТУРА

Аноним. *Двадесетпетогодишњица Драгомира Брзака*. Бранково коло, књ. 10: Сремски Карловци, 1898.

Брзак, Драгомир, *Драме I-V* (Три светла дана, Мика практикант, Мило за драго, Жртва, Олуја), Драмска баштина, Музеј позоришне уметности Србије: Београд, 2014.

Виловски, Стефановић Тодор. *Листићи из позоришта*. Видело, бр. 58: Београд, 1883.

Јовановић, Милорад. *Драгомир Брзак, Прича о једној породици у Србији 19. века*. Наш траг, бр. 4: Велика Плана, 2004.

Кашиковић, Никола Т (Сарајлија). *Драгомир Брзак, српски пјесник*. Босанска вила, бр 14-15: Сарајево, 1898.

Ковачевић, Божидар. *Драгомир Брзак*, Лексикон писаца Југославије. Нови Сад: Матица српска, 1972.

Максимовић, Горан. *Памћење и идентитет*. Ниш: Филозофски факултет, 2011.

Нушић, Бранислав. *Из полупрошлости*. Београд: Просвета, 2006.

Пејчић, Александар. *Драгомир Брзак - живот и рад*. Драгомир Брзак, Милош Цветић, *Три светла дана I*. Драмска баштина. Београд: Музеј позоришне уметности Србије, 2014.

Поповић, Павле. *Српски комади у Народном позоришту*. Позориште, бр. 3. Нови Сад: 1899.

Протокол рођених 1851-1855. ЗЦМК. Саборна црква, Архив Београда.

Раичевић, Горана. *Драгомир Брзак*. Српски биографски речник. Нови Сад: Матица српска, 2004.

Скерлић, Јован. *Стеван Сремац – књижевна студија*. Писци и књиге III. Београд: Просвета, 1964.

Сремац, Стеван. *Драгомир Брзак*. Правда. бр. 4: Београд, 1904.

Цветковић, Сава, В. *Репертоар Народног позоришта у Београду 1868-1965*. Београд: МПУС, 1966.

О ПРИРЕЂИВАЧУ

Александар Пејчић (Београд, 1976) – историчар књижевности, књижевни теоретичар. На Филолошком факултету у Београду је дипломирао, магистрирао и докторирао. Објављује у научној и књижевној периодици, као и у зборницима радова са научних скупова.

Објавио је књиге *Театрализација власти: комедије Бранислава Нушића* (Чигоја, Београд 2012) и *Заплетена игра: комедија српског реализма* (Стеријино позорје, Нови Сад 2016).

Приредио је критички/научно *Драме Драгомира Брзака I–V* (Музеј позоришне уметности Србије, Београд 2014) и критички/научно комедију *Власт* Бранислава Нушића (Неопрес, Београд 2016).

Живи и ради у Београду.

МУЗЕЈ ПОЗОРИШНЕ УМЕТНОСТИ СРБИЈЕ
БИБЛИОТЕКА
БЕОГРАД

www.mpus.org.rs